

Блажо ДИМИТРОВ

РАЗВОЈ НА ДРВОПРЕРАБОТУВАЧКОТО ЗАНАЕТЧИСТВО НА ПОДРАЧЈЕТО НА СР МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ ПО ОСЛОБОДУВАЊЕТО

1. ВОВЕД

Занаетството воопшто, па и дрвопреработувачкото, е форма на производствено-преработувачка дејност која се врши од страна на занаетчиски работници, при што тие учествуваат лично и непосредно во производствениот процес. Во занаетството, преработката и обработката на суровините и материјалите (во овој случај дрвото), се врши претежно со рачна техника и со посебна вштина, стекната со претходна работа на занаетчијата како занаетчиски ученик, помошник, пред да стане самостоен мајстор. Од домашната преработка и обработка се разликува по тоа што, на занаетчијата оваа негова занаетска дејност не му е споредна, туку главна и, по правило, единствена дејност.

Во поранешните периоди, занаетството се карактеризирало уште и со тоа што занаетчијата работел по порачка т.е. за познат купувач, со кој доаѓал во непосреден контакт, додека денес оваа карактеристика не е од значење за дефинирање на поимот занаетство. Денес, приличен број занаети од индивидуалниот сектор и скоро сите во општествениот, работат и за непознати потрошувачи, за локалните пазари, или за поширокото подрачје.

Занаетското производство се разликува од фабричкото, односно индустриското, покрај другото, и по тоа што во рамките на занаетчиската дејност занаетчијата ја внесува сета своја техничка умешност, вештина и лична работоспособност. Друга разлика е и тоа што, производствениот процес во индустриското производство е расчленет на голем број делови и работни операции, при што извршувањето на една од нив бара помала тех-

ничка умешност и вештина одошто во занаетчиското производство, каде што занаетчијата извршител мора да го познава целиот процес со сите негови работни операции.

Меѓутоа, и покрај изнесените основни карактеристики на занаетчиското производство и неговите разлики од индустриското, сепак, е доста тешко да се повлече јасна и точно определена граница меѓу индустриското и занаетчиското производство. Исто така, прилично е тешко да се постави јасна граница меѓу различните видови занаети, бидејќи доста често едно занаетчиско производство е комбинирано од дејноста на повеќе видови занаети.

Во периодот по ослободувањето, кај нас, воопшто во занаетството, па и во дрвопреработувачкото, се организирани и работат занаетчиски дејности во форма на занаетчиски претпријатија, занаетчиски задруги, занаетчиски работилници и занаетчиски дуќани.

Занаетчиските дуќани, занаетчиските претпријатија и занаетчиските задруги (занаетчиски организации), според член 1, став 1 од Уредбата за занаетчиските дуќани и занаетчиските претпријатија од 1954 година*), се „самостојни организации, чиј предмет на работење е вршење занаетчиска дејност“. Исто така, во член 2 од оваа Уредба, стои дека „занаетчиските дуќани може да бидат самостојни стопански организации (самостојни занаетчиски дуќани) или во состав на занаетчиско претпријатие, односно занаетчиска задруга, или друга стопанска организација“. Во член 12 стои дека занаетчиски дуќан може да се основе врз средства во општествена сопственост или врз средства во приватна сопственост, додека, пак, занаетчиско претпријатие можело да се заснове само врз средства во општествена сопственост, а занаетчиска задруга можело да се заснове и врз средства што ги внесувале во задругата нејзините основачи.

Во 1958 година била донесена посебна Наредба за стопанските дејности што се сметале за занаетчиски**). Според неа, во занаетчиските дејности, покрај другите, се издиференцирани металопреработувачката, електротехничката, хемиската, дрвопреработувачката и др. Во рамките, пак, на дрвопреработувачката биле опфатени следниве занаети и дејности: коларска и изработка на дрвени карсерији, бочварско-качарска, дрвостругарска, столарска, длаборезачка (копаничарска), дрводеларска и дрвокалапарска, изработка на чамци и помали пловни објекти и кошничарско-дрвоплетарска.

Во наредниот период, како резултат на напредокот и развојот на производствените сили и односи кај нас, доаѓа и до значителни промени во класификацијата и номенклатурата на производствените дејности воопшто, и во занаетството. Така, во 1976 година, според Одлуката за единствена класификација

*) УРЕДБА за занаетчиските дуќани и занаетчиските претпријатија „Службен лист на ФНРЈ“, бр. 5/54.

**) НАРЕДБА за стопанските дејности што се сметаат за занаетчиски. „Службен лист на ФНРЈ“, бр. 25/58.

на дејностите***), сите дејности се распоредени во 14 области. Занаетчиските дејности се распоредени во областа 09-Занаетчичество и лични услуги, во која влегува дрвопреработувачкото занаетчичество од приватниот сектор, а пак, производственото занаетчичество од општествениот сектор е распоредено во индустријата, односно, во индустријата за преработка на дрвото.

Како што се гледа од изнесеното, и во периодот по ослободувањето, кај нас, во некои области, во кои влегува и занаетството, егзистира, покрај општествениот сектор, и секторот во индивидуална (приватна) сопственост. Така, и во областа на дрвопреработувачкото занаетчичество е организирана дејноста во општествениот сектор и во секторот на дрвопреработувачко занаетчичество со средства на граѓаните.

Со цел да се добие претстава за состојбата и развојот на дрвопреработувачкото занаетчичество во нашата република во повоениот период, во овој труд е направен осврт врз него, посебно во индивидуалниот (приватниот) сектор и посебно во општествениот сектор.

2. ДРВОПРЕРАБОТУВАЧКО ЗАНАЕТЧИСТВО ВО ИНДИВИДУАЛНИОТ СЕКТОР

Според расположивите податоци, на подрачјето на СР Македонија во повоениот период (податоците се однесуваат на периодот од 1951 до 1974 година), во индивидуалниот сектор, просечно годишно имало по околу 1.169 дрвопреработувачки дуќани (работилници). Тоа е околу 11,4% од вкупниот број занаетчиски дуќани во индивидуалниот сектор во Републиката, или 6,6% во однос на дрвопреработувачките дуќани на ниво на СФРЈ. Меѓутоа, во периодот по 1954 година се забележува тенденција на осетно опаѓање на бројот на дрвопреработувачките дуќани. Така, во 1954 имало 1.699, а во 1974 година само 1.107 дрвопреработувачки дуќани во СР Македонија.

По одделни дејности, бројот на дрвопреработувачките дуќани го имал следново процентно учество: столари 50,3%, колари 21,0%, бочваро-качари 10,6%, дрвостругари 7,8%, длаборезачи 0,3%, корпароплетачи 2,4%, тапетарско-декоратори 0,4%, услужно бичкации 1,7% и други 5,4%. Значи, во овој период, во приватното дрвопреработувачко занаетчичество во Републиката над 1/2 биле столарски дуќани.

Слични тенденции како кај бројот на дрвопреработувачките дуќани се забележуваат и кај бројот на вработените. Се забележува дека бројот на вработените значително се намалува. Така, на пример, во 1954 годин биле вработени 2.094, а во 1974 само 1.201. Во овој период просечно годишно биле вработени околу 1.403 работници, од кои 1.169 биле сопственици, а само 235 занаетчиски работници. Вработените имаат доста неповолна ква-

***) ОДЛУКА за единствена класификација на дејностите. „Службен лист на СФРЈ“, бр. 34/76.

лификациона структура, а, што е уште понеповолно, нивната квалификациона структура има тенденција на опаѓање. До влошување на квалификационата структура на вработените, покрај другото, дошло и поради одредени законски бенефиции и попуштања при отворањето на занаетчиски дуќани. Така, на пример, во чл. 14 од Законот за вршење занаетчиска дејност од 1974 година стои: „По исклучок, занаетчиски дуќан може да основе и лице што нема стручно образование во смисла на чл. 13 од овој закон, ако докаже дека е стручно оспособено за вршење определена занаетчиска дејност*).

Можеме да констатираме дека дрвопреработувачкото занаетчиство во индивидуалниот (приватниот) сектор, во периодот по ослободувањето, а особено по 1951/54 година, стагнира и опаѓа. Тоа го потврдува и опаѓањето на бројот на дуќаните, вработените (сопствениците и вработените работници кај нив) и учениците. Можеби и најголем проблем за ваквата состојба е незаинтересираноста на млади кадри за вработување во овој сектор. Само за илустрација да наведеме дека во 1954 година во дрвопреработувачкото занаетчиство на овој сектор во нашата република имало 924 ученици. Нивниот број во 1964 е намален на 364, а во 1974 година само на 96. Од тоа може да се заклучи дека најголемиот број дуќани останале без ученици без подмладок. Причините, пак, за тоа се бројни, меѓу кои, секако, најважни се што младите наоѓаат поголем интерес за изучување други занимања и училишта и вработување во општествениот сектор, зашто за отворање занаетчиски дуќан, покрај другото, се потребни соодветни материјални и финансиски средства и сл.

3. ДРВОПРЕРАБОТУВАЧКО ЗАНАЕТЧИСТВО ВО ОПШТЕСТВЕНИОТ СЕКТОР

Бројот на дрвопреработувачките занаетчиски капацитети во општествениот сектор, во СР Македонија, од 169 во 1951 година се намалил на 84 во 1954, потоа на 34 во 1958, 22 во 1968 и само 12 во 1975 година. Од ова јасно се гледа дека во периодот по ослободувањето, како резултат на повеќе општествено-економски влијанија во нашето стопанство, во првите деветина години се организираат и работат голем број вакви занаетчиски организации, а потоа тој број нагло се намалува. До намалување на бројот на овие дрвопреработувачки организации (претпријатија, задруги, дуќани) доаѓа поради разни интеграциони зафати (спојувања, припојувања) како во рамките на занаетчиството, така и со индустријата, но, и поради ликвидација на некои кои работеле нерентабилно и слично.

Сето ова претставува значајна општествено-економска тенденција и промена во областа на преработката и обработката на дрвото, бидејќи поголемиот број денешни дрвоиндустриски

*) ЗАКОН за вршење на занаетчиска дејност со личен труд и средства во сопственост на граѓаните. „Службен весник на СРМ“, бр. 9/74.

организации настанале преку разни интеграциони трансформации и процеси во стопанството, а во тие рамки и во дрвопреработувачкото занаетчиство.

Дрвопреработувачкото занаетчиство во општествениот сектор е значајно и по тоа што во периодот по ослободувањето вработува значителен број работници. Така, во периодот од 1951 — 1975 година, просечно годишно во овој сектор биле вработени по околу 1.407 рабтници. Тоа претставува околу 10,7% од вработените во општественото занаетчиство во Републиката, или 7,2% од вработените во оваа занаетчиска дејност на ниво на СФР Југославија.

Меѓутоа, се забележува тенденција на опаѓање на бројот на вработените и во овој сектор од дрвопреработувачкото занаетчиство. Тоа е и донескаде разбирливо, бидејќи, како што е истакнато, и бројот на дрвопреработувачките занаетчиски организации се намалувал поради напред изнесените причини.

Во поглед на обемот и асортиманот на производството на дрвопреработувачкото општествено занаетчиство во нашата република, може да се констатира дека тоа се однесува најмногу на финални производи од дрво. Од проучуваните податоци за периодот 1964—1975 година, на пример, од вкупниот обем на остареното производство, отпаѓало околу 96% на финални производи од дрво, а само 4% примарно (услужно бичење граѓа). Од финалното производство 50,9% отпаѓало на градежна столарија, 46,3% на мебел, а само околу 2,8% на други финални производи од дрво. Меѓутоа, обемот на производството во овој период има тенденција на значително опаѓање, бидејќи има негативна стапка годишно од околу —6,72%.

Ваквите состојби и тенденции во дрвопреработувачкото занаетчиство од општествениот сектор укажуваат на одредени моменти кои треба да се имаат предвид при планирањето на идниот развој во оваа дејност. Имено, се доаѓа до сознанието дека во сегашниот степен на развиеност на општествено-економските елементи кај нас, ваквиот начин, односно форма на организираност на преработувачкото занаетчиство, е неодржлива, туку е потребно масовно и големосериско индустриско производство, со висока продуктивност на трудот и конкурентно способно, како на домашниот, така и на меѓународниот пазар.

Но, сето тоа не значи ликвидирање на занаетчискиот начин на производство воопшто и во преработката и обработката на дрвото, туку напротив, потребно е да се изнајдат нови форми на организација во смисла занаетчиството да се трансформира во „мало стопанство“, кое во кооперација со индустриското производство ќе врши збогатување на асортиманот и задоволување на посебни барања, како на домашниот, така и на странскиот пазар.

Сепак тоа, се чини, е согледано кај нас, и преку разните општествено-економски мерки и прописи се презманни активности воопшто занаетчиството, па и дрвопреработувачкото, во услови на самоуправно организирано стопанство кај нас да си го најде своето вистинско место. Но, сметаме дека недоволно се искори-

стени сите овие општествено-економски можности, врз самоуправни доходовни односни дрвопреработувачките капацитети не само во општествениот туку и во индивидуалниот сектор да прераснат во таканаречено мало стопанство, со цел да бидат што подоходовни и да дадат свој придонес во работењето на дрвноиндустриските капацитети кај нас, и, пошироко, во рамките на СФР Југославија. Затоа, овој сектор од преработката и обработката на дрвото треба да биде предмет на посебни анализи и проучувања, а со цел да се изнајдат најдобри форми на организирање и работење.

4. ЗАКЛУЧОЦИ

Во услови на недоволно развиено стопанство и доста тешки последици од војната, во периодот по ослободувањето, дрвопреработувачкото занаетчиство има доста големо општествено-економско значење за нашата земја.

Ова особено доаѓа до израз во првите години по војната, кога дрвната индустрија не била развиена и немало можност да се задоволат големите потреби од градежно дрво и најразлични производи од дрво (граѓа, градежна столарија и сл.) во обновата и изградбата на нашата земја.

Организираното дрвопреработувачко занаетчиство во општествениот и приватниот сектор во СР Македонија, во периодот по ослободувањето, има големо општествено-економско значење и поради тоа што во оваа дејност се вработени годишно по над 2.800 работници и што се произведувани најосновните и најпотребните производи од дрво, а во прв ред градежен материјал од дрво, градежна столарија, амбалажа, мебел и др.

Дрвопреработувачкото занаетчиство во СР Македонија зема силен замав во својот развој и тоа сè до 1954 година. По оваа година се забележува извесна стагнација, па и опаѓање, што се огледува во прв ред во опаѓањето на бројот на некои дрвопреработувачки занаетчиски струки, опаѓање на бројот на работените, бројот на занаетчиските ученици и сл. Секако, сепак ова придонесува да опадне и обемот на производството, а со тоа и општествено-економското значење за стопанството.

До ваквите тенденции во развојот на дрвопреработувачкото занаетчиство дојде поради повеќе општествено-економски причини, меѓу кои поважни се: незаинтересираноста на младите работници за изучување на оваа дејност, т.е. се поголемиот нивен интерес за вработување во индустријата; немањето доводно материјални и други средства за отварање на дрвопреработувачки занаетчиски дуќани; одење-изучување и вработување во поатрактивни занаетчиски и услужни дејности (електро-сервиси и дуќани и др.) во приватниот сектор, и спојување, припојување и интегрирање со дрвната индустрија, како и трансформација и прераснување на општествените дрвопреработувачки занаетчиски организации во современи индустриски организации.

Имајќи ги предвид ваквите состојби и тенденции, потребно е во дејноста на дрвопреработувачкото занаетчиство да се пре-

земаат соодветни општествено-економски мерки, со цел да се изнајдат трајни решенија тоа да прерасне во современ сектор на малото стопанство и интегрален кооперативен дел на индустријата за преработка и обработка на дрвото. Секако, кога се зборува за можните решенија, пред сè се мисли на изнаоѓање најоптимални организациони форми и доходовно поврзување на дрвопреработувачкото занаетчиство со дрвопреработувачките индустриски ОЗТ, со цел да се остварат најдобри производствени резултати.

ЛИТЕРАТУРА

1. Васић, В.: Економска политика Југославије, Београд, 1977.
2. Занатство: Друштвене занатске организације. СБ — 146, 173, 178, 185, 301, 338, 380, 453, 500, 607, 708, 747, 782, 834, 957, 1016. СЗС, Београд.
3. Димитров, Б.: Прочување на капацитетите за механичка преработка и обработка на дрвото на подрачјето на СР Македонија. Докторска дисертација, Скопје, 1981.
4. xxxxxxxxxx: СГМ 1951 до 1954 и 1968—1980. Скопје.
5. xxxxxxxxxx: СГЈ 1953—1980. Београд.
6. xxxxxxxxxx: Номенклатура за распоредување на стопанските и другите организации и државни органи според дејностите. „Службен лист на ФНРЈ“, бр. 10/62.
7. xxxxxxxxxx: Одлука за единствена класификација на дејностите. „Службен лист на СФРЈ“, бр. 34/76.
8. xxxxxxxxxx: Општ закон за занаетчиството од 6. VI 1949 година. „Службен лист на ФНРЈ“, бр. 49/49.
9. xxxxxxxxxx: Уредба за занаетчиските дуќани и занаетчиските претпријатија од 26. I 1954 година. „Службен лист на ФНРЈ“, бр. 5/54.

РЕЗЮМЕ

ДЕРЕВОПЕРЕРАБОТВАЕМОЕ РЕМЕСЛО ВО СР МАКЕДОНИИ (1945—1980 г.)

Б. Димитров

В этой статье автор дефинирует деревоперерабатываемое ремесло и на основании своих анализов и исследований выявляет соответствующие констатации и заключения о состоянии и развитии этой деятельности в СР Македонии в период Второй мировой войны.

Констатируется, что в период после Второй мировой войны, т.е. после 1945 года, деревоперерабатываемое ремесло организовано как в рамках общественного, так и в рамках частной собственности в хозяйстве в СР Македонии и во СФРЮ.

Деревоперерабатываемое ремесло имело значительное и достаточно большое влияние в первые годы после войны, во время обновления и строительства страны. Между тем, в период после 1950/54 года замечается тенденция стагнации и даже уменьшение некоторых деревопере-

рабатываемых ремеслов. Это результат конкуренции с промышленным производством, т.е., результат ускоренного развития индустриализации страны.

Автор ставит некоторые основные соображения об открытии самых оптимальных реорганизаций и преорганизации в деревоперерабатываемом ремесле с целью получить самый вариант решения организации в форме маленького хозяйства и в кооперативных отношениях с промышленностью для получения наилучших результатов в работе. Именно, деревоперерабатываемое ремесло, особенно в производстве финальных изделий из дерева, необходимо организовать так, что бы оно стало неразрывным от современной и модерной промышленности, должно стать высоко продуктивной, доходной, рентабельной и конкурентно способной как на внутреннем так и на внешнем рынке.